

Mistä tutkimusten eettisessä ennakkoarvioinnissa on kyse?

Helena Siipi

Turku Institute for Advanced Studies (TIAS) ja Filosofian oppiaine

Turun yliopisto

Sidonnaisuudet

- Työ:
 - Turun yliopisto
 - Turku Institute for Advanced Studies
 - Filosofian oppiaine
- Eettisten toimikuntien jäsenyydet:
 - TUKIJA
 - TEHYn eettinen toimikunta
 - KELAn tutkimusosaston eettinen toimikunta

Onko eettinen ennakoarvio etiikan teorian soveltamista?

Etiikan teoria

Eettiset periaatteet

Eettiset säännöt

Eettinen toiminta

Teorioita kyllä on. Mutta mikä niistä on oikea?

Prioritarianismi

Kommunitarianismi

Sääntöutilitarismi

Konsekventalismismi

Deontologia

Feministinen etiikka

Queer bioethics

Tekoutilitarismi

Altruismi

Hoivan etiikka

Egelitarianismi

Hyve-etiikka

Egoismi

Oikeuksien etiikka

Tarvitsevatko eettiset toimikunnat teorioita?

Tom F. Beauchamp ja James F. Childress: *Principles of Biomedical Ethics* (1977): Neljä periaatetta lääketieteen etiikan lähtökohtana

1. Autonomian kunnioittaminen
2. Vahingon välttäminen
3. Hyvän tekeminen
4. Oikeudenmukaisuus

Vahingon välttämisen periaate

Sääntö: Raskaana olevat eivät saa osallistua tutkimukseen

Toiminta: Raskaustestit ja ehkäisystä huolehtiminen

Mutta eettinen ennakoarvio ei ole vain periaatteiden soveltamista!

- Periaatteet voivat johtaa keskenään ristiriitaisiin toimintasuosituksiin.
 - Esim. tutkittavan vaatimus jo kerätyn tutkimusaineiston poistamisesta
 - Mikään periaatteista ei ole muihin nähden ensisijainen.
 - Periaatteet ovat luonteeltaan ns. *prima facie* periaatteita.
 - Mistä tiedämme mikä periaatteista on missäkin tilanteessa tärkein?
- Periaatteisiin liittyy aina tulkinta. Yksikin periaate voi eri tavoin tulkittuna johtaa keskenään ristiriitaisiin toimintasuosituksiin.
 - Esim. vastakkaiset abortti- ja eutanasiakannat voidaan perustella erilaisilla tulkinnoilla hyvän tekemisestä ja/tai vahingon välttämisestä
- Aina ei ole helppoa nähdä millainen sääntö tai toiminta olisi periaatteen tai periaatteiden mukaista.
 - Esim. yhden vai kahden vanhemman suostumus lapsella tehtävään tutkimukseen?

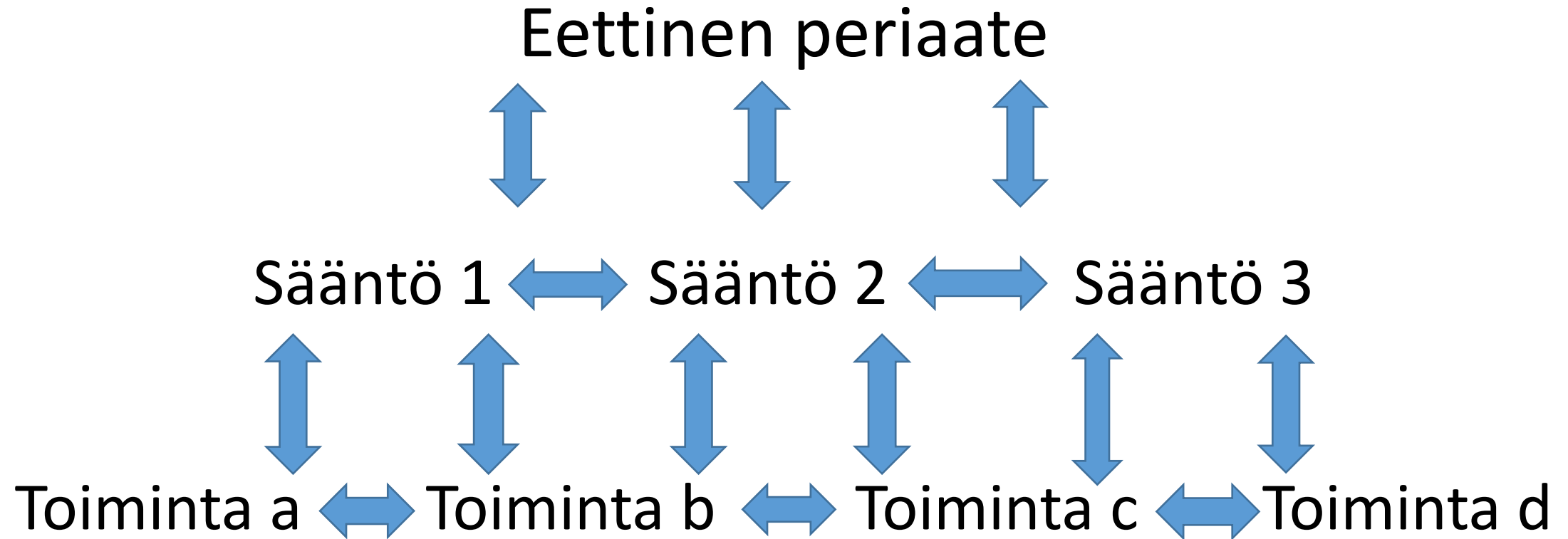
Eettinen ennakoarvio sisältää välttämättä periaatteiden tulkintaa ja painottamista.

- Ennakoarvio sisältää päätöksiä ja/tai arvioita siitä:
 - Mikä *prima facie* periaatteista on käsiteltävän tutkimuksen kontekstissa vahvin/tärkein?
 - Miten periaatteita tulisi käsiteltävän tutkimuksen kontekstissa tulkita?
 - Millaisia sääntöjä tai toimintasuosituksia periaatteista käsiteltävän tutkimuksen kontekstissa seuraa?
 - Kuinka suuria joustoja periaatteista voidaan toisen periaatteen kunnioittamisen nimessä sallia?

Mutta eettinen päättely ei etene vain periaatteista alaspäin!

- Joskus (tai jopa usein) tiedämme suoraan (ilman päättelyä) mikä on eettisesti oikea toimintatapa
 - Esim. tiedämme ilman päättelyä, että hoidon epääminen tutkimuksen mahdollistamiseksi on väärin.
- Eettinen päättely voi lähteä liikkeelle miltä hyvänsä tasolta (toiminta, säännöt, periaatteet) ja minkä hyvänsä tasoinen eettinen normi voi päättelyprosessissa joutua kyseenalaistetuksi ja muokatuksi
 - Periaatteiden tulkinta ja painottaminen sääntöjen ja toimintatapojen avulla
- Tavoitteena ristiriidattoman eettisten normien järjestelmän luominen

Eettisen ennakkoarvion päättelyn kaavio

Eettinen ennakkoarvio ei tapahdu tyhjiössä

- Laki ja lain tulkinta
 - Voimassa oleva laki eettisen ennakkoarvion perustana
 - Usein kuitenkin kiistaa lain tulkinnasta
 - Eettinen harkinta lain taustalla

Eettinen ennakoarvio ei tapahdu tyhjiössä

- Yhteiskunnan arvot
 - Tutkimuksen sääntely sallivassa yhteiskunnassa
 - Esim. Milgramin kokeet ja ranskalainen tv-show (<https://www.youtube.com/watch?v=ON6iZhMXmTc>)
 - Esim. puhelinmyynti ja puhelinrekrytointi
 - Yhteiskunnan jaetut arvot?
 - Esim. doping-kielto, ihmiskloonauksen kieltö, terveyden arvo, pitkän elämän arvostaminen
 - Kun tutkijoiden ja kansalaisten arvot eroavat?
 - Esim. usko geneettisen tiedon erityislaatuuteen

Johtopäätökset

- Eettinen ennakoarvio ei ole eettisten periaatteiden yksioikoista soveltamista käsiteltäviin tutkimuksiin
 - Eettinen ennakoarvio sisältää välttämättä tapauskohtaista periaatteiden tulkintaa ja painottamista
 - Eettinen ennakoarvio sisältää myös päättelyä ”alhaalta ylös” (toiminnasta ja säännöistä periaatteisiin) ja horisontaalisesti (toiminnasta toimintaan, säännöistä sääntöihin)
- Eettinen ennakoarvio tapahtuu lainsäädännön puitteissa yhteiskunnan arvot ja todellisuuden huomioiden

Kiitos!

helsii@utu.fi